

Helse- og omsorgsdepartementet
Postboks 8011 Dep
0030 OSLO

Saksbehandler:
Tone Li Sandvik
Epost:
tone.li.sandvik@forbrukerradet.no

Vår dato:
15.10.2014

Vår referanse:
14/3733 - 3

Deres dato:

Deres referanse:

Forbrukerrådet jobber i inneværende strategiperiode innenfor flere områder som er viktig for folkehelsen. Dette er vår anbefaling til Regjeringens folkehelsemelding.

Helsevennlige valg

1 Helsefremmende transport

Gjennom å erstatte bilreiser med 30 minutters aktiv transport daglig, kan en stor helsegevinst oppnås for den enkelte. Omtrent 50 prosent av alle bilførerreiser er kortere enn 5 km. En stor andel av disse reisene kan egne seg for gange og sykkel, men dårlig infrastruktur gjør at mange opplever særlig sykkel som et utrygt alternativ. For å gi flere muligheten til å velge aktiv transport, er det derfor behov for raskere utbygging av sykkelveiene.

I følge klimaforliket og Nasjonal Transportplan skal veksten i trafikk i storbyene tas med kollektiv, gange og sykkel. Det er dessuten et mål i Nasjonal Transportplan om at sykkelandelen av transport i Norge skal dobles til 8 %. Ved å styrke helsevennlig transport som gange og sykkel i byene, bidrar man til å nå disse målene. I tillegg bidrar bedre gang- og sykkelveier til bedre lokal luftkvalitet ved at veksten i biltrafikken i storbyene stanses.

Tiltak for å fremme helsefremmende transport

Ansvar for gang- og sykkelveier er fordelt mellom kommuner, fylkeskommunene og staten. Behovet for utbedring av infrastruktur er enormt på alle nivå.

Det er derfor behov for:

- Å overoppfylle Nasjonal Transportplan når det gjelder utbygging av gang- og sykkelveier i tiårsperioden. Mens behovet på riksveiene i byer og tettsteder er på 400 km, skal man i følge NTP bare bygge 240 km i tiårsperioden, altså 24 km i året. Selv om målet ikke er tilstrekkelig, ligger man, etter ett år av perioden, langt etter, med kun bevilgninger til 3,3 km gang- og sykkelvei i 2014.
- Å styrke tilskudsordninger som stimulerer kommunene og fylkeskommunene til å bygge gang- og sykkelveier.

2 Mat og folkehelse

På folkehelse- og innspillseminaret som Helse- og omsorgsdepartementet arrangerte 17. september presenterte direktør i Folkehelseinstituttet Camilla Stoltenberg tall fra Folkehelse rapporten 2014. Usunt kosthold troner øverst på tabellen over årsaker til flest tapte leveår i Norge. Det er et paradoks at mat, som er livsnødvendig for å leve, er det som tar flest leveår. Forbrukerrådet er imidlertid ikke overrasket over funnet. Selv om bevisstheten rundt matens betydning for helse er høy i befolkningen, er det mange som gir uttrykk for at det er vanskelig å ha et sunt kosthold. Barrierene for å spise sunt er mange, samtidig er det alt for enkelt å gjøre usunne valg.

Økningen i fedme og kostholdsrelaterte sykdommer kan verken forklares eller løses ut fra et prinsipp om enkeltmenneskets ønske om valgfrihet. Samfunnsproblemer må først og fremst løses på struktur- og systemnivå. Når det er store kommersielle interesser involvert, som på matområdet, er det ytterligere viktig å sikre forbrukernes rettigheter og ta hensyn til at ulike forbrukergrupper har ulike forutsetninger for valgene de tar, slik som for eksempel barn og unge.

Forbrukerrådet forventer at folkehelsemeldingen klart definerer usunt kosthold og mat som et prioritert område i folkehelsearbeidet. I tillegg til forsterket innsats mot usunt kosthold, må det arbeides systematisk for å sikre trygg mat. Vi mener for øvrig at meldingen bør omtale betydningen av å fremme et bærekraftig kosthold, <http://www.fao.org/food/sustainable-diets-and-biodiversity/en/>. Myndighetene bør inkludere miljøhensyn og bærekraft i arbeidet med mat og helse i befolkningen.

Tiltak for å fremme sunt kosthold

Sammenhengen mellom maten vi spiser og befolkningens helse og sykdom er godt dokumentert. Folkehelsemeldingen bør tydelig adressere de samfunnsmessige utfordringene som knytter seg til usunt kosthold, og hva som vil være de meste effektive tiltakene.

Kostholdet påvirkes av en rekke miljøfaktorer i tillegg til sosiale og individuelle forhold. Bruk av strukturelle virkemidler som vil påvirke kostholdet i hele befolkningen på tvers av forbrukergrupper er dokumentert mest effektivt. Bedre matmerking, beskyttelse av barn mot markedsføring av usunn mat og drikke, maksimumsgrenser for matvarers innhold av næringsstoffer som gir økt risiko for sykdom og prisvirkemidler er i så henseende eksempler på viktige virkemidler som Forbrukerrådet mener bør tas i bruk. Dette er tiltak som er nedfelt i Vienna Declaration on Nutrition and Noncommunicable Diseases in the Context of Health 2020, som helseministrene i Europa signerte i juni 2013 og som Norge har forpliktet seg til å følge opp.

http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/234381/Vienna-Declaration-on-Nutrition-and-Noncommunicable-Diseases-in-the-Context-of-Health-2020-Eng.pdf?ua=1

Matvareindustri og dagligvarehandel har stor innvirkning på matvalg og kostholdet i befolkningen, og hvilket ansvar de skal ha i folkehelsearbeidet er viktig å avklare. Utfordringene med partnerskap og frivillige løsninger er at de ofte ikke gir de resultater som er forespeilet. Dette refererer seg blant annet til matvarebransjens selv-reguleringsordning på markedsføring og det varslede saltpartnerskapet som har som mål å få en samlet bransje til å redusere saltinnholdet i mat. I partnerskap med næringsinteresser er det avgjørende at målsettingene er konkrete, målbare og har en klar tidshorisont. Dersom frivillige løsninger ikke gir konkrete resultater må de ikke få bli en sovepute for å ta i bruk politiske virkemidler som er nødvendig for å nå målsettingene om et sunnere kosthold i befolkningen.

Forbrukerrådet foreslår to konkrete tiltak på matområdet:

1. Myndighetene tar initiativ til å etablere en merkeordning som gjør det enklere for forbrukere å vurdere næringsinnholdet i mat. Mest nærliggende vil være å se til Storbritannia hvor samtlige store dagligvarekjeder i samarbeid med myndighetene har innført et system for å fargekode næringsinnholdet på forsiden av pakken. Merkingen angir om innholdet av fett, mettet fett, salt og sukker er lavt, middels eller høyt med fargene grønt, orange og rødt. Denne typen merking ønsker også norske forbrukere, viser undersøkelser som Forbrukerrådet har gjennomført.
2. Sikre mindre markedsføring av usunne produkter mot barn og unge. Forbrukerrådet forventer en helhetlig og uavhengig evaluering av matvarebransjens selv-reguleringsordning innen utløp av prøveperioden på 2 år. Forbrukerrådet forventer at den resulterer i en mer effektiv tilnærming. Aldersgrensen som bransjen har satt, barn til og med 12 år, er for lav og betyr at markedsføringen rettet mot ungdom, som også er en lett påvirkelig gruppe, vil fortsette som før. For å ha en effekt utover det som er regulert under Markedsføringsloven, må andre former for markedsføring tas inn. Emballasje, hylleplassering og sponing er markedsføringsformer som Forbrukerrådet tidligere har tatt til orde for å inkludere, da dette har stor påvirkning på barn og unges forbrukeratferd og kosthold. Disse virkemidlene er unntak i ordningen, men bør etter vår mening inkluderes i helhetsvurderingen av om et produkt er markedsført mot barn. Aggressive priskampanjer er et annet element som vi utfordrer bransje og myndigheter til å inkludere som salgsfremmende tiltak som ikke skal være lovlig på usunne matvarer rettet mot barn.

Antibiotikaresistens

Antibiotikaresistens er en alvorlig og betydelig trussel mot folkehelsen. Det anslås at det årlig dør 25.000 personer bare i EØS-området som følge av dette. Antibiotikabruken og utbredelsen av antibiotikaresistente bakterier i norsk matproduksjon er lav sammenlignet med andre europeiske land, men dagens situasjon med forekomst av antibiotikaresistente bakterier i fjørfekjøtt er likevel uakseptabel. Forbrukerrådet mener Helse- og omsorgsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet må samarbeide om iverksetting av et bredt sett av tiltak for å motvirke spredning og videre utvikling av antibiotikaresistens. Forbrukerrådet er vi spesielt opptatt av at forbrukerne ikke skal bli eksponert for resistente bakterier gjennom mat og fra miljøet.

3 Kjemikalier

Skadelige kjemikalier i forbrukerprodukter er et økende problem. Barn og unge er spesielt sårbare grupper når det kommer til kjemikalieeksponering. Forbrukerrådet mener forbrukerbeskyttelsen på dette området er for dårlig og at dagens kjemikalieverk må skjerpes for å forebygge bedre mot negative helseeffekter i befolkningen.

Hormonforstyrrende stoffer og helseeffekter

Stadig flere forskere uttrykker bekymring for helseeffektene av eksponeringen for hormonforstyrrende stoffer. Stoffene anses som spesielt problematiske fordi de kan forårsake alvorlige forstyrrelser ved eksponering under viktige utviklingsfaser som forsterstadiet, barndom, i tenårene eller under menopausen. Effektene kan være irreversible og kan opptre først svært lenge etter eksponering eller merkes først i neste generasjon. Effekten av hormonforstyrrende stoffer diskuteres i forbindelse med økningen i noen kreftformer, nedsatt pubertetsalder, økt forekomst av misdannede kjønnsorganer, nedsatt sæd kvalitet, overvekt, diabetes og adferdsforstyrrelser.

Rapporten "State of the Science of Endocrine Disrupting Chemicals - 2012"

(<http://www.who.int/ceh/publications/endocrine/en/index.html>) utarbeidet på oppdrag fra Verdens helseorganisasjon og FNs miljøprogram peker på at hormonforstyrrende stoffer sannsynligvis bidrar til økningen i en rekke folkesykdommer som krefttyper, diabetes type II, fedme og redusert forplantningsevne. Rapporten peker på strengere regulering av hormonforstyrrende stoffer som et viktig virkemiddel for å bremse utviklingen.

I en fersk rapport fra svenske myndigheter tas det også til orde for en strengere regulering av hormonforstyrrende stoffer gjennom EUs kjemikalierregelverk, REACH, for å sikre et høyt beskyttelsesnivå, spesielt med tanke på barn og andre sårbare grupper (<http://kemi.se/Documents/Publikationer/Trycksaker/Rapporter/Rapport-4-14-Reachoppdraget.pdf?epslanguage=sv>)

Cocktaileffekter av kjemikalier

Tidsseriestudier fra Norsk senter for luftforskning dokumenterer at nordmenn har mer enn 40 ganger flere miljøgifter i blodet i dag enn for 60 år siden. Forbruksveksten og den økende omløpshastigheten på klær, sko, leker og utstyr gjør at eksponeringen for kjemikalier er langt større enn for bare noen tiår tilbake.

Mennesker i dag eksponeres kontinuerlig for blandinger av ulike kjemiske stoffer. Den kombinerte toksiske effekten er ofte større enn de individuelle komponentenes toksisitet hver for seg. Det finnes studier som dokumenterer at den kombinerte effekten av eksponering for blandinger av kjemikalier i doser eller på nivå som hver for seg ikke forventes å gi skadelig effekt, likevel har forårsaket skade fordi kjemikaliene virker sammen.

Også vitenskapskomiteen for Mattrygghet mener det er behov for mer forskning på kombinasjonseffekter. Komiteen konstaterer at stoffer med samme virkemåte vil kunne legges sammen og i noen tilfeller gi risiko for helseskade hvis det samlede nivået blir tilstrekkelig høyt, selv om man bare utsettes for trygge mengder av hvert enkelt stoff (http://www.vkm.no/eway/default.aspx?pid=277&trg=Content_6500&Main_6177=6500:0:31,2296&Content_6500=6187:2006504::0:6712:1:::0:0)

En dansk ekspertrapport fra det danske Miljøvernministeriet konkluderte allerede i 2009 med at dagens risikotilnærming der man ser på kjemikalie for kjemikalie separat, er utilstrekkelig for beskyttelse mot blandingsvirkninger av kjemikalier.

Det er i følge rapporten nødvendig med akkumulert risikovurdering for å ta høyde for såkalte kombinasjonseffekter. Forskere ved Danmarks Tekniske Universitet konstaterer at samvirke mellom ulike kjemikalier har vært sterkt undervurdert og mener praksis for risikovurdering av kjemikalier derfor må endres (http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Hverdagskjemikalier_farligere_enn_antatt/1253972135776?lang=no.)

Forslag til tiltak

Forbrukerrådet mener norske myndigheter må jobbe mer målrettet opp mot EU for å få på plass:

- en strengere regulering av hormonforstyrrende stoffer og andre skadelige kjemikalier i forbrukerprodukter
- et kjemikalierregelverk som i større grad tar høyde for totalmengden av kjemikalier forbrukerne eksponeres for i hverdagen
- et regelverk som i større grad tar høyde for barn og unges spesielle sårbarhet for kjemikalier

Forbrukerrådet mener det trengs en økt innsats også fra norske myndigheters side for å sikre:

- økt tilsyn og analyser av skadelige kjemikalier i forbrukerprodukter
- mer bevisstgjøring av bransjen og forbrukere
- økt forskning og kunnskap om sammenhengen mellom kjemikalieeksponering og langsiktige helseeffekter

Vennlig hilsen
FORBRUKERRÅDET

Anne Haabeth Rygg
Fagdirektør
Offentlige tjenester og samferdsel

Gunstein Instefjord
Fagdirektør
Mat og handel

Dette dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke signatur.